

Angol filmcímek magyarra fordításának kérdései

Csanálosi Roland

1. Bevezetés

A mai multikulturális, média központú világunkban különösen fontos szerepe van a vizuális művészeteknek, ezeken belül pedig különösen a mozgófilmeknek. Kutatásom során magyar filmcímeket vizsgáltam fordítástechnikai szempontból, és összehasonlítottam őket, az eredeti, főként angol változattal. Érdekes jelenség, hogy a fordított cím számtalan esetben teljesen eltér attól, amiről az eredeti szól.

2. A kutatás célja

A kutatás témája viszonylag új hazánkban, kevesen foglalkoztak ezzel a dologgal eddig mélyrehatóbban. Egy jelentős (angol nyelvű) esettanulmány született, mely ezen kutatás elkészítéséhez is jótékony segítséget nyújtott. Vermes Albert (2005) munkája átfogó képet ad az angol és magyar filmcímek legfontosabb jellegzetességeiről.

Kutatásom során 7 évnyi intervallumot tekintettem át, a 2004 és 2010 között Magyarországon bemutatott filmeket vizsgáltam, az eredeti angol címek és magyar fordításaik közti szisztematikus különbségekre koncentrálna. Sok esetben nagy különbségeket fedezhetünk fel az eredeti angol cím (forrásszöveg) és a fordítás (magyar cím) (forrásszöveg) között.

Előadásom során négy kérdésre kerestem választ: (1) Hogyan születik meg egy filmcím magyar fordítása, (2) Milyen metódusokat használnak a fordítók a filmcímek fordítása során, (3) Mi befolyásolja a fordítók döntésük meghozatalában, (4) Az adott film műfajának ismerete mennyiben befolyásolja a fordítást.

Egy naptári évben Magyarországon több száz film kerül forgalomba, illetve kerül bemutatásra a mozikban és különböző filmszínházakban. A filmek túlnyomó többsége az Egyesült Államokból, Hollywoodból érkezik, angol címmel (forrásszöveggel). A filmek magyarországi forgalomba kerülésük előtt egy magyar címet kapnak (célszöveg), ezen fordítási folyamat sok esetben több érdekességet is magában hordoz. Fontos dolog maga a fordítási procedúra, és maga a fordító döntése sem könnyű, hiszen ezzel a döntéssel jelentősen befolyásolhatja a film jövőbeli sikerességét is. A különböző moziplakátok, televíziós szaklapok, illetve internetes portálok böngészése során sok esetben érdekes fordításokra bukkanhatunk. A forrásszöveget és a célszöveget összevetve sok esetben találhatunk hatalmas jelentésbeli különbségeket. Felvetődik a kérdés, hogy miért gyakori ez a jelenség? Releváns-e a magyar cím, ha „semmi köze” az eredetihez? Ahhoz, hogy ezen kérdésekre választ kapjunk, be kell tekintenünk a kulisszák mögé, és mélyebbre kell ásnunk a témában.

Előadásom első konkrét példája egy nemrégiben bemutatott film címe. Az *In Bruges* című film Magyarországon *Erőszakik* néven került forgalomba. Ha összevetjük a forrásszöveget a célszöveggel, láthatjuk, hogy a két cím merőben eltér egymástól. Míg az angol megfelelő egy egyszerű prepozícióval és egy főnévvel rendelkezik, addig a magyar fordításban egy furcsa módon kreált, negatív konnotációval bíró szóösszetétellel (erőszak + szakik) találkozhatunk. A cím első látásra értelmetlennek tűnik, bár a szóösszetételből eredően elég frappánsnak hangzik. Előadásom második példája a *G-Force* nevezetű film, melynek magyar megfelelője: *G-Force – Rágcsávók*. Az *Erőszakik*-hoz hasonlóan itt is egy érdekes szóösszetétellel operált a fordító (rágcsáló + csávó). A forrásszöveg ebben az esetben is különböző paraméterekkel rendelkezik. A fentiekből is látszik, hogy akadnak éles különbségek forrásszöveg és célszöveg között. Kutatásom fő célja annak kiderítése, hogy miért alakulnak ki ezek a differenciák.

3. A filmcímek funkciói

Egy adott film megtekintése előtt a moziplakáton, műsorújságokban fellelhető filmcím az egyik legjelentősebb befolyásoló tényező a nézőközönség számára. Az esetek túlnyomó többségében ezek alapján döntjük el, hogy érdemes-e megtekintenünk az adott filmet, avagy sem. Egy film címe már önmagában is kontextust teremt, illetve kommunikációs funkcióval is rendelkezik. Ráadásul információt szolgáltat az adott film műfajáról, a film egy szereplőjéről, illetve sok esetben magának a filmnek a történetéről is képet adhat. Specifikusabb megközelítésben kijelenthető, hogy a filmcím egy speciális kontextuális környezet. A filmcímek legfontosabb funkciója a nézőközönség megnyerése, figyelmének felkeltése. Funkcionálisan releváns a filmcím, ha a közönség feltételezi (arra következtet), hogy az adott filmet érdemes megtekintenie.

Itt jön képbe a fordító, akire jelentős teher járul. Szerepe nagyon fontos, az adott fordítási projekthez óvatosan kell hozzáállnia, több dolgot szem előtt tartva: (1) Igények: a közönség igénye, a közönség kognitív háttérismerete, (2) A műfaj ismerete, (3) A forgalmazó igénye. Ami a közönség igényét illeti, felvetődik a kérdés, hogy kinek szól a film? Mely az a célkorosztály, akivel a film kommunikálni kíván? Fiatalabbakhoz szeretne eljutni? Vagy esetleg idősebbekhez? A fordítónak ezzel is tisztában kell lennie.

A műfaj ismerete sem elhanyagolható szempont a filmcímek fordítása során. Manapság a fiataloknak szóló vígjátékok a legnépszerűbbek, és sok esetben a fordító ennek megfelelően hozza meg döntését a fordítás során. Egy szembeötlő példa lehet a *My Best Friend's Girl* című film, mely *A spanom csaja* címmel került forgalomba hazánkban. Ismét látható a forrásszöveg és a célszöveg közti differencia. A fordító, mérlegelve a célkorosztály igényeit, szlengszavak alkalmazása mellett döntött a fordítás során. Egy másik példa lehet a *Bart Got a Room*, mely a *Hotelszoba, letolt gatya* címet kapta. A fiatalok körében oly népszerű

szlenghasználat merőben befolyásolta a fordítót, aki minden bizonnyal tisztában volt azzal, hogy ezt a vígjátékot főként fiatalok fogják megtekinteni.

A fent említett metódusok ellentéte is megfigyelhető a filmcímek fordítása során. A középkorú korosztálynak szóló, főként drámák esetében a fordító az egyszerűsége törekszik, hétköznapi kifejezéseket használva. A *Black Snake Moan* című film *A lánc*, míg a *Seabiscuit* című film a *Vágtá* címet kapta a fordításban. Ezen esetek során is megfigyelhető a tudatosság a közönség igényeit és a műfaj sajátosságait illetően.

A harmadik, és egyben utolsó szempont a forgalmazó igénye, mely ugyancsak fontos a fordítási folyamat során. Mai világunkban a filmipar az egyik legjelentősebb kereskedelmi bevételforrás. A forgalmazó érdeke és igénye az, hogy az általa forgalmazott filmet minél többen megtekintsék a moziban, egyszóval minél több bevételt szolgáltatson a forgalmazó számára. Ennek tudatában a fordító döntése és a magyar cím megválasztása nagy jelentőséggel bír, és még nagyobb terhet rak a fordító vállára.

4. Analízis, a megfigyelések eredményeinek összegzése

Kutatásom során hét éves intervallumot tekintettem át, és 315 darab, 2004 és 2010 között bemutatott filmcímet vettem górcső alá. Azt vizsgáltam meg, hogy milyen metódusok figyelhetőek meg a filmcímek fordításánál a vizsgált időszakban. Elméleti kiindulási alapom a Sperber és Wilson (1986/1995) fémjelezte relevanciaelmélet volt. Ez egy rendkívül átfogó, kommunikációs szituációkkal foglalkozó elmélet. Vermes (2009) könyve alapján négy fajta szemantikai reláció figyelhető meg a filmcímek fordításánál: totális transzfer, logikai transzfer, enciklopédikus transzfer és zéró transzfer.

Az első szemantikai reláció az úgynevezett totális transzfer, ahol a fordító megtartja a forrásnyelvi alakot, átvitelt (transference) alkalmaz. Vermes (2009) megfogalmazása alapján a totális transzfer során a forrásszöveg logikai és enciklopédikus tartalma is megmarad a célszövegben. Hétköznapi megfogalmazásban a célszöveg ugyanaz, mint a forrásszöveg. Kutatásom során számos példát találtam totális transzferre:

- (1) Eredeti cím: Avatar
Magyar cím: Avatar →nincs változtatás
- (2) Eredeti cím: Michael Clayton
Magyar cím: Michael Clayton
- (3) Eredeti cím: World Trade Center
Magyar cím: World Trade Center

A magyar címek (noha nem különböznek az eredetitől) relevánsak, hiszen következtethetünk a szereplőkre, vagy adott esetben a film helyszínére, témájára. A vizsgált időszakban 80 esetben alkalmazott totális transzfer a fordító a vizsgált 315 filmből (25%).

A második metódus az úgynevezett logikai transzfer, ahol a célszöveg a forrásszöveg megfelelő szótári alakját tartalmazza. Vermes (2009) szerint a célszöveg csak a forrásszöveg releváns logikai tartalmát őrzi meg. A megfelelő szótári alak használatával a magyar cím relevánsnak tekinthető. Logikai transzfer esetére számtalan példát találtam, néhány ezek közül:

- (1) Eredeti cím: Angels and Demons
Magyar cím: Angyalok és démonok
- (2) Eredeti cím: Two Lovers
Magyar cím: Két szerető

Érdekeség, hogy a vizsgált 315 filmcím közül, hasonlóan a totális transzferhez, 80 esetben alkalmazott a fordító totális transzfer (25%).

A harmadik szemantikai reláció az enciklopédikus transzfer, ahol a fordító csak a forrásszöveg enciklopédikus tartalmát őrzi meg a célszövegben. Ez a metódus folytatásos filmek második vagy sokadik részénél használatos. A filmek, első részük kiadásakor kaptak egy magyar címet, és itt, a második vagy a sokadik rész esetében a fordító célja az első rész fordításánál kialakult enciklopédikus tartalom megőrzése. Példák enciklopédikus transzferre:

- (1) Eredeti cím: Rush Hour 3.
Magyar cím: Csúcsformában 3.
- (2) Eredeti cím: The Grudge 2.
Magyar cím: Átok 2.

A vizsgált filmek közül csupán 13 esetben alkalmazott a fordító enciklopédikus transzfer. Ebből következik, hogy nem sok folytatásos filmet mutattak be a vizsgált időszakban.

A negyedik és egyben utolsó reláció a zéró transzfer, ahol sem a forrásszöveg logikai, sem a forrásszöveg enciklopédikus tartalma nem marad meg a célszövegben. A kettős negáció ellenére a legérdekesebb és leggyakoribb metódus: a vizsgált 315 filmből 115(!) cím esetében alkalmazott a fordító zéró transzfer (37%). A zéró transzfer egyik legérdekesebb előfordulási helye a *What happens in Vegas* című filmben tapasztalható, amely a magyar fordításban a *Míg a jackpot el nem választ* címet kapta. Első látásra ez a cím is furcsának és értelmetlennek hangzik, azonban ha betekintünk a kulisszák mögé, láthatjuk, hogy egyáltalán nem céltalan a címválasztás. A cím ugyanis a film történetére utal, melynek középpontjában egy nő és egy férfi áll, akik megismerkednek egy

las vegas-i kaszinóban, majd illuminált állapotban házasságot kötnek. Másnap reggel semmire nem emlékeznek, majd később kiderül, hogy férj és feleség lettek, ráadásul megütötték a főnyereményt a kaszinóban. A cím rendkívül ötletes és releváns választásnak tűnik, utal a sztorira, sőt, a közönség figyelmét is felkelti. További példák zéró transzferre:

- (1) Eredeti cím: The Heartbreak Kid
Magyar cím: Agyó, nagy Ó!
- (2) Eredeti cím: The Bounty Hunter
Magyar cím: Exférj újratöltve

A kutatás további részt képezi a filmcímek műfaj szerint történő vizsgálata. Az analízis során a legnépszerűbb műfajokat vettem számításba. Ezek alapján, a vizsgált 315 filmcím közül a totális transzfer drámák esetében volt a leggyakoribb 28 alkalommal, a logikai transzfer szintén drámák esetében 30 alkalommal, az enciklopédikus transzfer vígjátékok esetében 6 alkalommal, míg a zéró transzfer szintén vígjátékok esetében 63 alkalommal. Szembeötlő a zéró transzfer túlnyomó többségben történő előfordulása. A számszerű adatokat az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat: Az alkalmazott metódusok száma műfaj szerint

	Totális transzfer	Logikai transzfer	Enciklopédikus transzfer	Zéró transzfer
Akción	13	7	5	8
Kaland	4	5	0	1
Animáció	4	4	0	4
Vígjáték	13	10	6	63
Krimi	3	4	0	2
Dokumentum	3	0	0	1
Dráma	28	30	0	20
Horror	4	4	2	5
Sci-Fi	3	3	0	2
Thriller	5	13	0	9

5. Összefoglalás

Ennek a rövid előadásnak a keretében az angol filmcímek magyarra fordításánál felmerülő kérdéseket vizsgáltam meg. Az ilyesfajta fordítási folyamat nagy felelősség, a fordítónak több dolgot is szem előtt kell tartania. Ilyen lehet a közönség figyelmének a felkeltése, a forgalmazó igénye, valamint a műfaj ismerete. Mindhárom tényezőt számításba kell vennie a fordítónak, óvatosan kell a fordítási projekthez hozzáállnia, hiszen a fordító döntése nagymértékben befolyásolja a film sikerességét.

Irodalom

- Sperber, D. and Wilson, D. 1995. *Relevance: Communication and Cognition*. 2nd edition. Oxford: Basil Blackwell.
- Vermes A. P. 2005. How does Shanghai become London in Hungarian? A Case Study of Film Titles in Translation. In: *Eger Journal of English Studies*. Vol. 5. 15-40.
- Vermes, A. P. 2009. *Basics of Translation Theory and Practice*. Eger: Líceum Kiadó.